

Az Erdészeti Lapok 2024-ben immár harmadik alkalommal írta ki fiatal szakemberek számára, három korcsoport részére, szakcikk- és tanulmány pályázatát, melynek korosztály-kategóriánként első három helyezést elért díjazott pályaműveit a 160. évfolyam lapszámaiban folyamatosan adjuk közre.

A nagykőrösi Pálfája-erdő

Györök Szabolcs¹

Testvéremmel mindig ebbe az erdőbe mentünk sétálni már kiskoromtól, hiszen nincs mesze a házunktól. Szerencsére messzebb lakunk a várostól, távol annak minden zajától. Később is rendszeresen felkerestem a Pálfája-erdőt, olykor itt tudtam kiengedni a gózt, máskor felfrissülni vagy napi gondjaimtól megszabadulni. Rengeteg élményem kötődik ehhez az erdőhöz.

Erdei sétáim során feltűnt, hogy az erdő fáin évről évre egyre több száraz ág jelenik meg, sőt néhány fa ki is szárad. Idővel a méretes, elszáradt, kipusztult fák száma növekedett. Ez a sajnálatos tény arra buzdított, hogy ezt a szép erdőt meg kell örökítenem, meg kell ismertetnem másokkal is. Másrészt nem szeretném, hogy ez a gyönyörű, páratlanul szép erdő teljesen eltűnjön.

Ráadásul ebben az erdőben található egy öreg tölgyfa, a nevezetes Basafa. Ez a mi tölgyfánk nem a legöregebb fa az országban, de gyönyörű és matuzsálem korú, ezért nagyon szeretjük. Mi egymás között, ha kerékpártúrára indulunk, azt szoktuk mondani: „Irány a Basafa!” De bárki látogat a Pálfája-erdőbe, első útja a Basafához vezet. Csodálatos a napsugár

A sok mindent megélt Basafa

Öreg szürke nyáras a Pálfájában

játéka, ahogy az ágak és a levelek között áthatol. Miről mesél ez a tölgy? Ha alá fekszünk, olyan jót tudunk álmodozni. Körülöttünk csend, csak a madarak éneke ringat bennünket. Mi, környékbeliek tudjuk, hogy ez a fa erőt is ad nekünk. Bátrabbak is leszünk, mert eszünkbe jut, hogy nagy időket megélt ez a fa. De a körülötte elterülő erdő is ezt sugallja. Pályázatommal ezt a különleges erdőt szeretném bemutatni.

Elhelyezkedése

A Nagykőrösi pusztai tölgyesek természetmegőrzési terület a Duna–Tisza közti homokhátságon, Nagykőrös város határában található. Európában a legnagyobb kiterjedésű homoki tölgyes erdő, területe több mint 3000 hektár. Budapesttől kb. 90 km-re, Pest vármegyében, Cegléd-től és Kecskeméttől egyaránt 15 km-re fekszik.

Az erdőterület Nagykőrös központjához legközelebb eső része a Pálfája-erdő, elnevezését a Pál fája nevű hatalmas, ma is élő tölgyről kapta, mely köznyelvi nevén Basafa.

A Pálfája-erdő a város kirándulóterdeje, sétautakkal, padokkal, játszótérrel és egy különleges faépülettel, az Arenával. Több száz éves méltóság teljes tölgyóriások, tavaszi gyöngyvirágszőnyeg, egyedülálló fajkészletű erdők és gyepek változatos elegye köszönti az ide látogatókat.

Történelme

Az erdő a török korban már létezett, helyi szájhagyomány szerint a 17. században a budai basa szekérszármra hordott fákat a budai várba salétromfőzéshez, bőrcserzéshez.

A 19. század elejétől a területen új telepések jelentek meg, a lakosság létszáma növekedett. A benépesülés a környékbeli erdők irtásával, a környező vizes, lápos területek lecsapolásával járt. Ezzel egyidejűleg egyre több tanya, lakóépület létesült, a szántóterületek aránya növekedett.

¹ Alföldi ASZC Bedő Albert Erdészeti Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium, 12. osztályos erdésztechnikus tanuló, 1. korcsoport 1. helyezett. Témavezető felkészítő tanárok: *Andrésiné dr. Amb-rus Ildikó, Andrési Pál*

Az öreg Aréna az erdő közepén

Az erdei makkoltatások, a kaszálások és legeltetések terjedése a homoki erdőkre jelentős negatív hatással volt. A 20. század elejére az ősi homoki tölgyesek a 18. századi kiterjedésükhöz képest a felére csökkentek, és azóta is rohamosan fogyatkoznak. Az átalakított tájat a 20. század második felétől akáccal és más tájidegen fajokkal igyekeztek újra erdősíteni.

Ökológiai viszonyok

A terület éghajlata kontinentális. A pusztai tölgyesek az erdőssztyepp erdők közé tartoznak, s a legszárazabb homokos talajokon fordulnak elő. Az erdőssztyepppek – más néven erdőpuszták – övezete 8000 km hosszan nyúlik el Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig, átmenetként a nedvesebb éghajlatra jellemző zárt erdők és a szárazabb éghajlatú füves puszták közt. Olyan mozaikos táj ez, ahol az erdős foltok nem alkotnak sűrű, sötét rengeteget, hanem gyepekkel, tisztásokkal váltakoznak.

A vidék csapadékviszonyai nem túlságosan kedvezőek. Magyarország legszárazabb területei között található Nagykőrös és környéke, így a környező erdők és füves legelők.

Az évi csapadék mennyisége évről évre alig éri el a 400 mm-t, ami hosszabb távon a talaj kiszáradásához, illetve a talaj vízszintjének csökkenéséhez vezetett.

Erdei ibolya

A helyzetet csak fokozza az évről évre növekvő hőmérséklet, ami már rekordokat döntött. A szárazság és a hőmérséklet emelkedésének hatására gyakoribbá váltak az erdőtüzek. Ehhez elég egy eldobott cigarettacsikk vagy felelőtlen emberi gyújtogatás. A következményei pedig súlyosak.

Az erdő élővilága

A homoki erdőssztyeppeknek két alapvető típusa van, a száraz területeken jellemző pusztai tölgyes és az üdebb, jobb vízellátású területekre korlátozódó gyöngyvirágos tölgyes. Mindkét élőhely, valamint ezek átmenetei egyaránt megtalálhatók Nagykőrös határában.

Növényvilága igen sokszínű. A gyöngyvirágos tölgyesek zárt lombkoronaszintjében uralkodó a terebélyes koronájú kocsányos tölgy, de jellemző két hazai nyárfajunk, a szürke nyár és a fehér nyár is.

Kevésbé gyakori fajok a mezei szil, a mezei juhar, a vadkörte és helyenként a bibircses nyír.

A kedvező fényviszonyok, megfelelő vízgazdálkodás miatt jól fejlett cserjeszintben gyakori a fagyal, az egybibés galagonya, megjelenik a mogyoró, a csíkos kecskerágó vagy a kökény.

Egybibés galagonya termései

Az árnyasabb, zártabb gyöngyvirágos tölgyesek gyepszintjére jellemző a fűfélék, így a ligeti perje és az erdei szálkaperje tömeges jelenléte. Gyakran előforduló lágyszárúak a soktérű és a széles levelű salamonpecsét, az erdei ibolya és a kertekből is ismert gyöngyvirág. A nyíltabb pusztai tölgyesek alatt jellemző a homoki csenkesz, pusztai csenkesz, a keskenylevelű perje és az árvalányhaj fajok, a tarka nőszirm.

A terület állatvilága is igen változatos, mivel az erdők és a homokpuszták állatvilágának sok faja egyaránt megtalálja életfeltételeit. A homoki tölgyesek és a pannon homoki gyepek alkotta mozaikos táj életközösségeiben a zárt erdők és a füves puszták fajainak sok jellegzetes képviselője egyaránt megtalálható.

A tölgyesek állatvilága, különösen rovarvilága gazdag. Az idősebb homoki tölgyesek fontos élőhelyek a korhadó fában fejlődő bogarak számára, mint például a szarvasbogár, a nagy hőscincér, az orrszarvú bogár és a pompás virágbogár számára.

A száraz fatörzsekben gyakran fészkel a kék fadongó. A pusztai tölgyesek kiváló élőhelyet biztosítanak a területen

jelölőfajnak számító szarvas ganajtúrók számára is. A homoki tölgyesekben nagy egyedszámmal fordulnak elő a jellegzetes gubacsképződményeket okozó gubacsszünnyogok és gubacsdarazsak, így például a nagy magyar gubacsdarázs.

A tölgyesek nagyszámú madárfajnak adnak otthont. Az erdők egészsége szempontjából fontos harkályfajok közül a közép fakopáncs és a balkáni fakopáncs fordul elő. Az énekesmadarak közül említést érdemel a karvalyposzáta és a kis őrgébics. Megfigyelhető a fekete gólya és a darázsölyv is, valamint a különleges színezetű, odúlakó szalakóta.

Az emlősök közül említeném a dāmavadat, mely igen magas egyedszáma miatt különösen veszélyezteti az erdők természetes felújulását.

Az erdő helyzete napjainkban

A pusztai tölgyesek és a pannon homoki gyepek maradványfoltjai nagy kiterjedésű tájidegen faültetvényekbe ékelődve helyezkednek el, melyekből folyamatosan terjednek be a tájidegen fás- és lágyszárú fajok. Igen intenzív az akác és a kése meggy, mérsékelt a bálványfa és a fenyő terjedése.

A veszélyes invazív fajok között lágyszárúak is vannak, mint például a selyemkóró. Az invazív fajok által borított te-

Kőkény termései

riület a Natura 2000 jelölő élőhelytípusok egészén gyorsan növekszik, borítási értékük átlagosan 15-20%.

A tájidegen fajok árnyékolják az alattuk levő gyepszintet, elvonják a tápanyagokat, és megváltoztatják a talaj tulajdonságait, ami végül a társulás fajkészletének átalakulásához vezet, így jelentős mértékben romlik a jelölő élőhelytípusok természetvédelmi állapota.

A talajvízszint-csökkenésből adódó problémákat csak fokozza a nagyvad által okozott természetes felújulási probléma. A tölgyesekben jelenleg nem található több éves fiatal tölgyfák, annak ellenére, hogy elégséges makktermés esetén nagyszámú magonc jelenik meg. Ennek egyik feltételezett oka a vízellátottság csökkenése, amely az utóbbi 80 év során elvégzett vízsabályozás következménye. A területen emellett megfigyelhető a nagy létszámú (túltartott) vadállomány okozta hajtásrágás és tűrás is, amely ugyancsak elérheti azt a mértéket, mikor már gátolja a természetes felújulási folyamatokat. A természetes felújulás elmaradásával hosszú távon a pusztai tölgyes társulás előregszik, az idős tölgyegyedek pusztulásával az életközösség drasztikusan átalakul.

A LIFE projekt

A korábban leírt talajvízszint-csökkenés és a természetes felújulás elmaradásának problémáit egy LIFE projekt keretében szeretnék feltárni, illetve orvosolni. Az erdőtömb egy részét kezelő Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, továbbá Nagykőrös Város Önkormányzata és a WWF Magyarország összefogott, és egy ötéves LIFE programot dolgozott ki, majd a feladat megoldására pályázatot nyújtott be.

A Nagykőrösi pusztai tölgyesek LIFE program célja a területen található kiemelt jelentőségű élőhelyek (tölgyes erdők és homoki gyepek) hosszú távú megőrzése, illetve természetvédelmi szempontú fejlesztése.

A program részeként feltérképezték a természetvédelmi kezelést igénylő erdőrészeket. Ezek alapján a magán-erdőtulajdonosokkal 90 évre szóló szerződést kötött a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság az erdők korlátozott rendelkezési jogának átvételére, a természetvédelmi szempontok érvényesítése érdekében. Ennek megfelelően a területeken csak a természetvédelem céljainak megfelelő kezelés folyik, és megszüntették a tölgyek kitermelését. A 2006 és 2011 között megvalósított program során azokra a veszélyeztetett tényezőkre koncentráltak, amelyek a jelenlegi ismeretek alapján a legin-

Széncinege

kább fenyegetik a nagykőrösi pusztai tölgyes élőhelyegyüttes hosszú távú fennmaradását, és mérséklésük a természetvédelem rendelkezésére álló eszközeivel megvalósítható.

Az alábbiakban bemutatom a projektben kitűzött célok elérése érdekében végrehajtott legfontosabb tevékenységeket és az elért eredményeket.

Természetvédelmi kezelések

A magántulajdonú erdők tartós bérbevitelével a magántulajdonban lévő és korábban fatermelésre használt tölgyesek használati jogát 90 évre átvette a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság. Ez az összesen 175 hektár (kb. 350 foci pályányi) terület a legjobb állapotú magántulajdonú pusztai tölgyes foltokat foglalja magában. Itt a gazdasági célú fakitermelés megszűnt, és csak természetvédelmi célú kezelések történhetnek, illetve kutatásra és látogatásra van lehetőség.

Az élőhely-helyreállítás során a terület feldarabolódottságát (fragmentációját) csökkentették, az inváziós fajokat igyekeztek visszaszorítani, továbbá elvégezték az erdők szerkezetének átalakítását.

Középfakopáncs

Céljuk az volt, hogy a pusztai tölgyes élőhely fajösszetétele és szerkezeti tulajdonságai minél inkább közelítsenek a természetes állapothoz. A feladat megoldásához többféle terapi kezelést alkalmaztak. A kezelések eredményeként sikerült elérni, hogy a projektterület egészének átlagában az idegenhonos fajok 90–95%-át eltávolították, ezzel az egyik legfontosabb veszélyeztető tényező hatását sikerült nagyon jelentősen csökkenteni.

A most zárult LIFE-Természet program megvalósítása során több kutatási munka is lezajlott. Ezek közül egyesek a terület jobb megismerését segítették elő, mások szerepe az előbbi mellett a projektben végrehajtott természetvédelmi kezelések hatásának nyomon követése volt.

Az utóbbi vizsgálatok közé a változásait rögzítő, ismétlődő felmérés és az ízeltlábú fauna egyes elemeinek változását nyomon követő kutatás tartozik. Az öt éven át (2006–2011) végzett botanikai kutatások megmutatták, hogy a nagykőrösi erdő természetvédelmi kezelése nyomán egyre-másra tűnnek elő a 70–80 éve elveszettnek hitt vagy ezen a területen még meg nem talált fajok. Ilyenek például a botanikusok szívét megdobogtató, az Alföldön unikális szárazerdei és erdőssztyepp fajok, mint a csepleszmeggy, a bugás veronika vagy az ostorménbangita.

A Nagykőrös környékén megmaradt erdőssztyepp állományokban a talajvízszint csökkenése ellenére a vad által nehezebben megközelíthető helyeken napjainkban is látható egészséges, természetes tölgy újulat. Ezért a csemeték életben maradását jelentősen megnehezítő vadragás és disznótúrás negatív hatásainak csökkentése érdekében a projekt során nagy területekről kizárták a nagytestű növényevő állatokat.

A területen több mint 27 kilométernyi vadvédelmi kerítéssel és villanypásztorral több darabban összesen 261 hektárt kerítették be, ahonnan kilövessel, illetve vadkihajtással távolították el a dámok, őzek, vaddisznók zömét a helyi vadász-társaság és önkéntesek segítségével.

Natura 2000 fenntartási terv készítése

A korábbi kutatások adataira, illetve a LIFE program eredményeire támaszkodva folyamatban van a Nagykőrösi pusztai tölgyesek hosszú távú megőrzését célzó Natura 2000 fenntartási terv elkészítése. A terv elkészítésének része a minisztériumi jóváhagyás és az összes érintettel (erdőtulajdonosokkal, hatóságokkal stb.) történő egyeztetés annak érdekében, hogy az abban rögzített elveket és feladatokat mindenki megismerje, és lehetőség szerint egyetértés alakuljon ki. Bízom benne, hogy a terv megvalósítása olyan lesz, hogy példaként szolgálhat az ország más hasonló élőhelyeinek védelme esetében is.

Környezeti nevelés

A természet értékeiről, az erdő szépségéről bármennyit olvashatunk, mégis többet ér, ha a két szemünkkel látjuk, fülünkkel halljuk, orrunkkal beszívjuk illatát. Ezért épült a nagykőrösi Pálfája tanösvény és Pálfája Oktatóközpont, ahol a pusztai tölgyesek és homoki gyepek élővilágával ismerkedhetnek meg kicsik és nagyok.

Az erdő jövője

Felvetődhet a kérdés, hogy vajon mit nyert a természet, mit nyert az ember ezzel a pályázattal? A pályázat egyik legfontosabb eredménye, hogy a pusztai tölgyesek nagy része 90 évre a Nemzeti Park Igazgatóság kezelésébe került, így ott megszűnt a gazdasági célú fakitermelés.

A legértékesebb nagykőrösi erdőssztyepp területeken immár további 85 évig háborítatlanul növekedhetnek a tölgyfák, mert itt csak természetvédelmi célú beavatkozásokra, kutatási tevékenységre és az érdeklődők látogatására van lehetőség. A támogatásnak köszönhetően az erdő tulajdonosaival sikerült partneri kapcsolatot kialakítani. A helyi védett, de régóta rendezetlen tulajdonviszonyú Strázsahegy pedig véglegesen a Nemzeti Park Igazgatóság vagyonkezelésébe kerülhetett.

Szalakóta

Dámszarvas

Mit tehetek én a Pálfája-erdőért?

Gondolataimban többször felvetődött, hogy mit tehetek én a számomra oly kedves erdőért. Sajnos az emberek többsége nincs abban a helyzetben, hogy a természeti környezetükre vonatkozó, jelentősnek nevezhető döntéseket hozzon. Annyit azonban valamennyien megtehetünk, hogy mindennapi életünk során odafigyelünk arra, hogy elkerüljük a környezetünk felesleges terhelését, és elősegítsük a természet megőrzését.

Az érdeklődési köröm, és ezen belül a számomra oly kedves erdő segített kiválasztani a továbbtanulásom irányát 8. osztályosan. Azért választottam az ásványi Bedő Albert Erdészeti Technikum, Szakképző Iskola és Kollégiumot, hogy minél többet megtudjak az erdőkről, és végzett erdész-ként visszakérülhessek Nagykőrösre.

Ez az erdő mutatta meg nekem azt, hogy mi legyek majd felnőttként. Ha ez az erdő nem lenne, lehet, hogy nem is erdészeti iskolába járnék. Hiszen gyerekként a Pálfája nevelt fel engem, védelmezett és megnyugtató. És majdan én szeretném vigyázni, védelmezni ezt az erdőt, ha megtanulom ezt a páratlanul szép szakmát.

Egyik legfontosabb célkitűzésem a történelem során kipusztított erdőterületek egy részén újra erdőket létesíteni. Szeretném segíteni az erdő fennmaradását az idegen őshonos fajok eltávolításával. Szükség esetén újabb vadvédelmi kerítések építésével segíteném elő az őshonos fajok természetes felújulását. Más szakemberekkel közreműködve szeretném megakadályozni a talajvízszint további csökkenését. Bízom abban, hogy segítségével a Pálfája-erdő még hosszú évszázadokig fennmaradhat.

Turisztikai célú fejlesztés

Nagykőrös Város Önkormányzata sikeresen pályázott a VP6-19.2.1.-38.8.1.1-17 – *Helyi értékekre épülő turisztikai szolgáltatások fejlesztése: szálláshely szolgáltatások kialakítása, fejlesztése* című pályázati kiírásra.

„Pálfájai Oktatóközpont turisztikai szálláshely kialakítása” címmel nyújtotta be a város a pályázatát, melynek megvalósításához közel 19 millió forintot vissza nem térítendő támogatást sikerült elnyernünk, könnyűszerkezetes épületből kialakított szálláshelyek (24 férőhelyes) létrehozására. A napról napra egyre hangulatosabbá váló erdei szálláshelyeket személyesen tekintette meg dr. Czira Szabolcs polgármester, aki a helyszínen egyeztetett Vozárné Ragó Ildikóval, a KÖVA-KOM Nonprofit Zrt. vezérigazgatójával. A kivitelezés nagyon jó ütemben halad, a terveknek megfelelően 50%-os a készenlét, jelenleg az elektromos hálózat kiépítése van folyamatban.

Köszönetnyilvánítás

A fotókat a nagykőrösi Utasi Gabriellától kaptam, akinek nagyon szépen köszönöm a segítségét. Köszönettel tartozom még felkészítő tanárainknak, Andrési Pál tanár úrnak és Andrésiné dr. Ambrus Ildikó igazgatónőnek, hogy hozzájárultak segítségükkel a projektmunkámhoz.

Fotó: Utasi Gabriella

Felhasznált internetes források

Pusztai tölgyesek – <http://www.pusztaitolgyesek.hu>
 Nagykőrös Önkormányzata – <https://www.nagykoros.hu>, <https://www.kozerdeku.nagykoros.hu/index.php?t=24>
 Aszálymonitoring- <https://aszalymonitoring.vizugy.hu>
 Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósága- <https://www.dunaipoly.hu>
 Natura 2000- <https://natura.2000.hu>
 WWF Magyarország- <https://wwf.hu>
 LIFE pályázat- <https://lifepalyazatok.eu>
 Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium – <https://hu.wikipedia.org>

Denevéreket bemutató tájékoztató tábla a Pálfája tanösvényen